

(ФРАГМЕНТИ ЩОДЕННИКА ЮЛІУША СЛОВАЦЬКОГО 1817 – 1832, 1836 – 1837 р. р.)

В літературному житті України відбулася, ще одна приємна подія. Уперше в перекладі українською мовою виходить у світ «Фрагменти щоденника» польського поета-романтика Юліуша Словацького. Над його перекладом працювали науковці літературно-меморіального музею в Кременці: Людмила Охоцька, Аліна Шульган, Олена Гаськевич. Основне редагування українських текстів здійснила Оксана Зуб. Поетичні твори (з польської, англійської та французької мов) у віршовані рядки українською уклали: Тамара Сеніна і Наталія Перескокова.

Це була цікава, творча і натхненна співпраця шанувальниць таланту великого Кременчанина. Сприяв цьому місяць липень і прохолодні стіни родинної садиби Словацьких, що захищали нас від спекотного літа. Було спокійно й затишно. Однак, одна і та ж думка час від часу відволікала від зосередження на основному: чи міг Юліуш передбачити те, що липень нестиме якусь особливу знакову місію в його житті? Що через сто сімдесят сім років цей місяць вкотре одізветься в його творчій (тепер уже посмертній) біографії, і причиною цьому знову стане його «Щоденник»? Свідомо це робив, чи випадково невідомо, але чомусь усі свої записи він здійснював принципово в липні, тільки в різні дні. Так було у 1831-му, 1832-му роках, так було і – в 1830-му році, коли записував свої побажання у щоденники бабуні та Юлії з Міхальських – дружини маминого брата Яна Янушевського.

Чи задумувався Юліуш тоді над веденням власного щоденника невідомо, але різножанровою літературою, в тому числі й мемуарами, цікавився завжди. В листі до матері у Кременець (6 липня 1831 року) він писав із Дрездена, що, не маючи звички влітку займатися творчістю, *«прочитав багато важливих творів. Зараз читаю щоденники „d
,
ute
contemporaine
” – не подобаються мені»...*

Однак, саме «Щоденники сучасниці» – популярні на той час у Франції мемуари авантюристки Іди Сент-Едме, і наштовхнули його, мабуть, на думку взятися за перо і

самому фіксувати важливі епізоди власного життя так, щоб було цікаво читати. Через одинадцять днів, 17 липня 1831 року, він і зробив свій перший запис. Здавалося б, вів власний «Щоденник», насправді ж досягнув новий літературний жанр. Таким чином, залишив у ньому десять записів про незабутні події свого життя 1817 – 1832 років, тобто – від восьмирічного віку і до повної зрілості. Сюди ж увійшов і «Щоденник подорожі на Схід» із дорожніми нотатками за 1836 – 1837 роки.

Писав, коли випадав час. З думками – про роки, що минули, але які хотілося б відновити в пам'яті і конче закарбувати їх на папері чи то для себе, чи то для світу... Для Юліуша не було це надто важливим. Писав та й усе... Проживаючи в Парижі, він в одному із записів, зауважив: *«...буде це щоденник деяких днів мого життя так написаний, якби наче записувався він саме тоді, коли ці події відбувалися – бо не йдеться мені про висвітлення їх крізь призму далеких спогадів, але хотів би описати так, як колись хвилювали мене мої почуття. О, як би вони усі зблякли, я б надав їм холодний і блідий колорит своїх теперішніх почуттів. Не був я завжди таким, як тепер. Щоденник виявить цього причину».*

Ретроспективне ведення таких одкровень і справді надало особливої принадності спогадам обдарованого юнака. Час від часу, повертаючись у минуле, він у подробицях аналізував події прожитих днів, довіряючи світу найпотаємніші почуття. В Парижі із хвилюванням згадував роки, проведені у Вільно: смерть батька, вітчима і друга – Людвіка Шпітцнагеля, зіткнення з першою несправедливістю після закінчення університету, коли премію вручили не йому, а, незаслужено, – іншому випускнику; тут пізнав перше кохання і біль нерозділеного кохання до старшої від нього Людвіки... Тоді Юліушу виповнилось 19 років, а він уже відчув, що перша частина його життя закінчилась. Закарбував ці слова на папері і, ніби, сам собі напрозорочив долю. До сорока років не дожив. *«Світ почуттів зник для мене, – писав Словацький, – і протягом кількох наступних років я жив в іншому світі, в світі поезії... в минулому – і щоденник того часу буде лише майже історією розвитку і формування моєї поезії. – Щоденник цей так пригадав мені всі картини минулого, – писав він, – що, здається, я знову з ним розлучаюся. Сторонній, читаючи ці сторінки, вважатиме, може, що вони заповнені лише малозначущими подіями дитинства, але для мене – кожне слово, написане там, воскрешає в уяві цілий образ. Сторінки ці є тепер моїм талісманом, оберегом від розпачу – я буду їх перечитувати і, можливо, дитячі сльози ще повернуться...».*

То що ж є кращим від дитячих сліз, котрі своєю невинністю і чистотою змивають важкість, що несеш в душі? І він, Словацький, час від часу отими сльозами лікувався. Так було і того разу, коли після закінчення університету та всіляких інших особистих розчарувань у Вільно, він замкнувся в кімнаті і заплакав. Тоді ж і присягнувся, що у Вільно більше ніколи не повернеться. Разом із цим містом він назавжди залишив і свою першу любов. У спогадах пише: *«О, якби вона виїхала за кордон... я йшов би за нею як*

тінь, як ангел, що охороняє її від нещастя – і якби вона так бажала – ніколи б їй не з'явився. Вона була б для мене завжди як святий образ спогадів».

Проте, Словацький довіряє щоденнику не тільки інтимні почуття... Він відкриває перед ним і набагато сокровенніші та небезпечніші, як для вселюдського осуду, таємниці... Це – про угоду з дияволом, коли ще малою дитиною просив для себе слави (якщо не за життя, то після смерті). Тут же він подає і своє усвідомлення того, що саме накоїв, бо зрозумів усю безглуздість таких благань і жахливість втілення угоди в реальність... *«Ні, я вже приречений жити без почуттів – приречений все життя чекати слави, яка може, прийде в перший день моєї смерті...».*

Звичайно, що слава прийшла до нього і живе донині, проте, прийшла вона заслужено, бо помирав уже із непохитною вірою в Бога...

У «Щоденнику» Юліуш Словацький відтворює і піврічне проживання в Кременці (його улюбленій батьківщині) після завершення університетських занять. Розповідає про успішні уроки англійської, які давав йому тут Макдональд, про подорожі по Україні (в Одесу, Тульчин, Верхівку, Хорошу...), про захоплення малюванням і народження славнозвісного олійного пейзажу «Імлистий ранок над морем». Згадує себе в обіймах мами – пані Саломеї Словацької, якою найбільше дорожив і якій дав найточнішу характеристику... Його «Щоденник» – це ще й віддзеркалення «нудної й печальної реальності» поета-романтика – його чиновницької роботи в банку фінансів Польського королівства у Варшаві. Це – спогад про написані ним твори і перші поетичні збірки, видані в Парижі, про перебування у великосвітських товариствах, на вулицях паризької столиці, розповідь про несподівані знайомства з місцевими людьми, про пересувний театр, про хвилюючу зустріч із дівчинкою із квітучим горошком, про знайомство з дочкою власника паризького видавництва, п'ятнадцятирічною Корою Пінар, яка стала предметом його швидкоплинного і примхливого захоплення, і багато чого іншого. Здавалося б, романтичне життя XIX століття знову ожило на його сторінках і повернулося в наш час.

Водночас, по при виразне відображення реалій життя поета в еміграції, прочитання «Щоденника» дає ще й змогу глибше відчувати усамітнення автора і зрозуміти його природний діалог, чи то із самим собою, чи то з уявним слухачем, що, начебто, виливається в сповідь. У письмову сповідь, яку поет з року в рік здійснює тільки єдиний раз і довіряє лише місяцю липню. За уже виробленою звичкою, літом він нічого іншого й не писав. Саме ті липневі дні можливо й були для нього одними з найдорогоцінніших у житті. Дні, що омивалися сльозами як його внутрішнього діалогу із самим собою, так і невидимого діалогу минулого з майбутнім..., що вносив у життя хвилюючий неспокій. Те майбутнє проглядається у дорожніх нотатках Словацького, що фіксували кожну деталь під час його незабутньої подорожі на Схід у 1836 – 1837 роках. Вони немовби наперед закладали елементи сюжету майбутнього твору, літературні задуми і плани автора,

начерки, які пізніше й були реалізовані.

«Щоденник» Юліуша Словацького написаний колоритною мовою, доступною для читача, яка легко читається. Проте, автор тут пізнається зовсім з іншої сторони, а ніж до того його знали. Можливо тому, що в щоденнику відбувається якесь особливе балансування між літературою і реальним життям? Його думки нерідко вкладаються у великі речення. А в реченнях – чисельна кількість промовистих тире і часта відсутність необхідних розділових знаків, що, можливо, диктує душа... Тут Юліуш виступає то звичайною людиною, то через цікаві й незвичні образи видає раптом свій талант, талант великого поета-художника: *«...верблюди з водою, схожі до страусів, що ллють росу крилами», «річка розливається над ранком», «... дзвін – починаються піснеспіви різних вір, як пробуджені в гніздах птахи...», «...сплю як дитина після плачу»*.

Чимало його виразів стали крилатими, цікавими афоризмами... На кшталт:

«Романтизм, народжуючись у душі, має таку властивість, що гасить іскру поезії, як тільки втрачаєш повагу до самого себе...», «Життя романтичного поета повинно бути романтичним...», «...Я – статуя Мемнона, встановлена на могилі моєї вітчизни – і довго, довго голос мій буде будити зникаючих на цій землі поляків – і може ще останній поляк, який знатиме мову свого народу, зросить сльозами мої сторінки... Моєю епітафією буде лише моє ім

я»
та інші.

Повертаючись до слів Юліуша Словацького про «щоденник деяких днів його життя», не відчуваєшся «стороннім» читачем, як писав колись він про нас. На відстані двох століть кожне його слово відтворює в уяві цілі образи. Ти розумієш, чому ці саме ці сторінки стали для нього «талісманом, оберегом від розпачу», і чому йому так хотілося «перечитувати» їх знову й знов із вірою в те, що його «дитячі сльози ще повернуться»...